

“ЧИ ДОМАМИРИ, ЧИ ДОМАЖИРИ”:
ПОВЕРТАЮЧИСЬ ДО ДИСКУСІЇ ПРО ЛІТОПИСНУ ПЕЧЕРУ 1242 р.

Сучасні студії над історичною географією Галицько-Волинської держави, попри традиційну увагу дослідницьких кіл, часто носять поверхневий характер й зводяться до форми довідкових видань, не обтяжених глибоким міждисциплінарним аналізом. Першочергово, такі тенденції спричинені тим, що географічна номенклатура на сторінках літописів відображена доволі скупо та фрагментарно. Недарма, відомий галицький історик М. Кордуба з сумом констатував, що “...географічне знання середньовічних літописців було дуже обмежене, подані ними відомості часто баламутні, назви перекручені та зіпсовані...”, як наслідок “...літописи дуже мало звертали на географічні та територіяльні справи і розкинені у них випадкові згадки та замітки зовсім не дають підстави до бодай приблизної, хоч би й дуже загальної реконструкції...” [Кордуба, 1925, с. 161]. Справді, ґрунтуючись лише на літописних відомостях, досягти всебічного розгляду історико-географічних реалій руських земель у княжу добу є практично неможливо. Однак, окреслені труднощі мають слугувати своєрідним каталізатором для спрямування історичної географії Русі на пограниччя наук, де спільні зусилля історії, географії, археології, лінгвістики та суміжних дисциплін стануть надійним фундаментом у справі реконструкції поселенського простору княжої доби.

Опираючись на таке методологічне підґрунтя, у пропонованому тексті ми спробували проаналізувати літописну Печеру Домажирову¹, локалізація якої є дискусійною й потребує верифікації ґрунтовними міждисциплінарними дослідженнями. У літописі вона згадується лише одного разу, при описі чергового епізоду війни за “галицьку спадщину”, який відбувся навесні 1242 р. [Грушевський, 1901, с. 30; Літопис Руський, 1989, с. 400; Галицько-Волинський літопис, 2002, с. 247]. Тоді, “Ростислав же вдиначо не престааше. в злюбъ своєи. но вои. собравъ. и Володислава невърноґо. поиде на Галичь. и пришедъ ко Печерь Домамири (sic! – В. Л.) и прельсти е Володиславъ. и вдашася Ростиславоу. и вѣтоуда поима поиде ко Галичю. рекыи ако тво есть Галичь. а самъ прие тѣсачю вѣ него” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 793]. Мовознавчий аналіз досліджуваного топоніму вказує, що у його побудові посткомпозиційний компонент “печера” виступає опорним словом, а препозиційний член словосполучення, тобто “Домажири”, виконує роль узгодженого означення, яке в перекладі сучасною мовою подається відповідним присвійним прикметником [Чучка, 2011, с. 166].

Незважаючи на доволі чітку канву оповіді літописця, розташування Печери Домажирової в історіографії отримало розмаїті тлумачення, які можна систематизувати у три групи. Першу з них репрезентують І. Верхратський [Верхратський, 1895, с. 1–2], М. Грушевський [Грушевський, 1905, с. 610], О. Купчинський [Купчинський, 1970, с. 119] та А. Юсупович [Юсупович, 2012, с. 119–120], які буквально відчитуючи текст літописця, схилялися до пошуків цього пункту поблизу села Домаморич в околицях Тернополя. Натомість, Д. Зубрицький, який чи не вперше з поміж інших дослідників критично оцінив цей літописний фрагмент, дотримувався думки про можливий писарський огріх, що дозволило йому ототожнити Печеру Домажирову з печерними порожнинами у Страдецькій горі неподалік села Домажир на Розточчі [Зубрицький, 1855, с. 138]. Невдовзі, інтерпретація, запропонована Д. Зубрицьким, стала домінуючою в науковому середовищі, зокрема до її прихильників варто віднести І. Шараневича [Szaraniewicz, 1883, s. 32], А. Петрушевича [Петрушевич, 1888, с. 516], Л. Махновця [Літопис Руський, 1989, с. 549], М. Пелешишина [Пелешишин, 1994, с. 13–15], Р. Береста

¹ Для того, аби уникнути зайвої плутанини, тут і надалі вживаємо дефініцію “Печера Домажирова”, наукову коректність вживання якої обґрунтуємо нижче.

[Берест, Касюхнич, 1996, с. 13–16], В. Рудого [Рудий, 2003, с. 76–77], І. Скочиляса [Скочиляс, 2010, с. 61, 73] та ін. Врешті, варто згадати про гіпотезу І. Крип'якевича, згідно якої Печера Домажирова мала б знаходитись в безпосередній близькості відносно Галича, ймовірно, на

Рис. 1. Гіпотетична реконструкція шляху втечі Ростислава Михайловича з Галича до Щекотова у 1242 р.
Fig. 1. Hypothetical reconstruction of the way of escape of Rostyslav Mykhailovych from Halych to Shekotyn in 1242

місці сучасного села Підпечери Тисменицького району Івано-Франківської області [Крип'якевич, 1984, с. 37]. Утім, зважаючи на виразні недоліки цієї інтерпретації та відсутність

поважних аргументів на її користь, вважаємо за доцільне вилучити запропоновану І. Крип’якевичем локалізацію з кола гіпотетичних місцезнаходжень досліджуваного пункту.

Дещо інакша ситуація з двома іншими гіпотезами (умовно назвемо їх “домаморицькою” та “домажирською”), оскільки підставова різниця між ними полягає у різночитанні літописного тексту, що своєю чергою породило дискусії навколо звучання антропоніму, від якого й походить топонім “Печера Домамирова / Домажирова”. Такі суперечності доволі влучно окреслив І. Верхратський, надавши своєму тексту назву “Чи “Домамири”, чи “Домажири”” [Верхратський, 1895, с. 1–2]. Прихильники першого варіанту апелюють до того, що у літописі під 1223 р. згадується боярин “Юрьги Домамѣричъ”, який разом з Держикраєм Володиславичем очолював галицьких “вигонців” у битві на Калці [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 742]². Справді, у слов’янському антропоніміконі трапляється ім’я “Домамир” [Морошкин, 1867, с. 75; Роспонд, 1965, с. 16], яке відтворюється на підставі вже згаданого топоніму “Домамирич”, засвідченого патронімами “*Domaturycze*” (1649 р.) та “*Domatorzycz*” (1654 р.) [Чучка, 2011, с. 165–166]. Окрім повідомлення про Юрія Домамирича, цей антропонім, згідно Г. Гінкена, начебто фіксується у 1233 р., проте зважаючи на відсутність у цій праці покликання на конкретне джерело [Гинкен, 1893, с. 457], його ужиткування відносно реалій XIII ст. варто віднести до категорії здогадок. Водночас, значна частина медієвістів реконструюють патронім Юрія як “Домажирич” й припускають наявність посеред галицької еліти першої половини XIII ст. боярського роду Домажиричів [Пашуто, 1950, с. 144; Літопис Руський, 1989, с. 518; Майоров, 2001, с. 238, 447; Петрик, 2006, с. 112, 120, 122; Войтович, 2008, с. 54, 57]. Відтак, один з чільних аргументів адептів ототожнення Печери Домажирої з Домамиричем втрачає свою вагу. Далі варто згадати пересторогу М. Грушевського, який писав, що “*лишається незвістним, чи є яка печера коло Домаморич, тому уміщують тут літописну “Домамирю печеру” тільки гіпотетично*” [Грушевський, 1905, с. 610]. Ці слова набирають особливої актуальності за обставин, коли в околищах Домаморича й досі не зафіксовано ані жодних печер, ані навіть їх сліду в місцевій народній традиції.

Отож, “домаморицька” локалізація досліджуваного пункту ґрунтується лише на подібності топонімів, що відповідно не може слугувати надійною запорукою у справі реконструкції історико-географічних реалій XIII ст. Інша справа, якщо ми приймемо версію Д. Зубрицького й зосередимо пошуки Печери Домажирової в районі Домажира та Страдча на Яворівщині. Для того, аби уникнути звинувачень у гіперкритичному ставленні до тексту літописця, висловимо декілька міркувань, які, маємо надію, підсилять нашу аргументацію. Першочергово, варто звернути увагу на антропонім “Домажир”, утворений від прислівника “дома”, який є закостенілою формою місцевого відмінка однини іменника “дом”, та іменника “жир” у значенні “життя, паша, корм, багатство” тощо [Чучка, 2011, с. 165]. За змістовим навантаженням апелюватиме значення цього імені та його варіативної форми “Домажирець” наближається до семантики окреслення “домочадець”, інколи ж ним позначали ошадливого та заможного господаря [Памятники права..., 1953, с. 119; Этимологический словарь...1978, вып. 5, с. 69]. Побутування імені “Домажир” на теренах Русі підтверджується згадками з Новгородського першого літопису про “*Овьстрата Домажировиця*” (1209 р.) та “Домажира Трьлиница” (1224 р.), а під 1230 р. у цьому джерелі фігурує Станило, “*брат Домажировь, иконнаго писца*” [Новгородская первая летопись..., 1950, с. 249, 264, 277]. Промовистим підтвердженням сказаному слугує те, що у берестяних грамотах з Новгорода кінця XII – першої половини XIII ст. неодноразово згадується антропонім “Домажир” та похідні від нього форми [Янин, 1975, с. 232–235; Янин, Зализняк, 2000, с. 26–27; Зализняк, 2004, с. 331, 375, 421, 470].

Утім, виключної важливості для нас набуває фрагмент зі споминів новгородського боярина Добрині Ядрейковича (згодом архієпископа Антонія), написаних ним після

² Відзначимо, що під 1225/1226 р., 1253 р. та 1255 р. згадується Юрій, тисяцький у Перемишлі, а пізніше воєвода Романовичів [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 748, 822, 839], якого Л. Махновець, ототожнював з Юрієм Домажиричем [Літопис Руський, 1989, с. 518], але ця думка, принаймні, щодо двох останніх повідомлень далека від істини.

паломницької мандрівки до Константинополя. Згідно усталеної хронології, у 1200 р. [Пашуто, 1968, с. 201; Войтович, 2008а, с. 36; Майоров, 2010, с. 159–160] згаданий прочанин, перебуваючи у столиці Візантії, зустрів посольство від князя Романа Мстиславича до імператора Олексія III Ангела, у складі якого були *“Твердятинъ Остромирица... со Неданомъ и съ Домажиромъ (sic! – В. Л.) и со Дмитріомъ и съ Негваромъ посломъ”* [Путешествіе Новгородскаго архієпископа..., 1872, стб. 89]. Ідентифікація Домажира як представника галицького боярства не викликає вагомих заперечень, відтак, саме з цим антропонімом варто пов'язувати походження літописного ойконіму “Печера Домажирова”. Після 1200 р. Домажир не згадується у писемних джерелах, зрештою, сумнівно, аби він дожив до 1242 р. Однак, патронім “Домажирич / Домажирець” в наступні роки декілька разів трапляється на сторінках літопису, що говорить про існування боярського роду, започаткованого Домажиром. Отож, якщо прийняти версію про писарський огріх у літописному описі битви на Калці, то Юрія, воєводу галицьких “вигонців”, можна вважати сином Домажира.

Окрім того, під 1241 р. у літописі згадуються *“Лазоръ Домажирець (sic! – В. Л.) и Иворъ. Молибожичъ. два безаконьника. ѿ племени смердъ”* [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 790], яким Доброслав надав у посідання Коломию. Знавець суспільства Галицько-Волинської держави І. Линниченко вважав, що згадані Лазар та Івор справді були смердами й підпорядковувалися боярським родам Домажиричів та Молибожичів. Зокрема, на його думку, *“відане Коломиї двом названим смердам в аренду представляє якусь фіктивну операцію – за тими смердами ховалися їх бояре, котрим самим не яло було виступати в ролі арендарів”* [Линниченко, 1899, с. 60]. Здавалось би, що підтвердженням цієї гіпотези слугує трактування П. Чучкою дефініції “Домажирець” не як патроніма, а як прізвиська [Чучка, 2011, с. 165], проте джерельна база дозволяє сумніватися в однозначності такого підходу. До прикладу, у берестяній грамоті № 510 з Новгорода, датованій кінцем XII – першою половиною XIII ст. зустрічається характерна формула: *“съ сталь бьшь Коузма на Здылоу и на Домажировица торговала еста съломъ бьзь мьнь...”* [Зализняк, 2004, с. 470]. Інтерпретація “Домажировица” як патроніма не викликає жодних сумнівів, оскільки, як помітно з наступних записів на грамоті, йдеться про сина Домажира Торлинича, який опинився в скрутному майновому становищі після загибелі батька у битві з литовцями 1224 р. [Янин, 1975, с. 257–258; Зализняк, 2004, с. 470]. Аналогічний патронім зафіксовано і в тексті тверської берестяної грамоти кінця XII – першої чверті XIII ст., яка адресована *“ѿ Станимира поклоно ко Михалю ко Домажировицоу”* [Жилина, 1987, с. 203–216; Зализняк, 2004, с. 470]³. Відтак, цілком можливо, що Лазар, як і Юрій, був сином Домажира, однак ця родинна приналежність залишається лише на рівні гіпотези, яку важко верифікувати. Так само, можемо лише здогадуватися про тотожність Лазаря Домажирця з боярином Лазарем [Літопис Руський, 1989, с. 377; Юсупович, 2010, с. 99], який разом з Судиславом Бернатовичем брав участь у виправі угорців на Галицьке князівство взимку 1220/1221 р. [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 736].

В контексті нашого дослідження особливу увагу привертає постать Володислава Юрійовича, який, на думку Л. Войтовича, теж належав до боярського роду Домажиричів, а саме був сином Юрія Домажирича [Войтович, 2008, с. 77]⁴. Така родинна приналежність стала для Володислава доброю запорукою у порівняно легкому взятті Печери Домажирової: *“и пришедь ко Печеръ Домамири. и прельсти е Володиславъ. и вдашаса Ростиславоу”* [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 793]. Володислав Юрійович провадив політику постійного лавірування між Романовичами та Арпадами, яка в цьому часі була типовою для боярського середовища Галицької землі. Так, у 1230 р. Володислав згадується серед галицьких бояр, які склали підтримку Данилу у його боротьбі за Галич з Судиславом Бернатовичем [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 759], а за вже рік *“невърнѣи же Володиславъ. Юрьевѣ. с нимь* (белзьським князем

³ Щоправда, С. Богданов за палеографічними особливостями тексту та стратиграфічною колонкою забудови Твері датує цю грамоту серединою / другою половиною XIII ст. [див. дет.: Богданов, 2007, с. 134–153].

⁴ Водночас, на думку А. Юсуповича, Володислав був сином боярина Юрія Вітановича [Юсупович, 2010, с. 97].

Олександром Всеволодовичем – В. Л.) *свѣтъ створи*” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 764]. Проте взимку 1232/1233 р. знову бачимо його у таборі прихильників Данила: “Володиславоу же ѡхавшоу. во сторожѣ. ѿ Данила ис Къева. и стрѣте рать (угорців – В. Л.) во Бѣлобережьи. и бившимса имъ ш рѣкоу. Солоучь. и гониша до рѣкы Деревное” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 766]. У 1240-х рр. Володислав Юрійович остаточно перейшов в опозицію до Романовичів, недарма літописець,

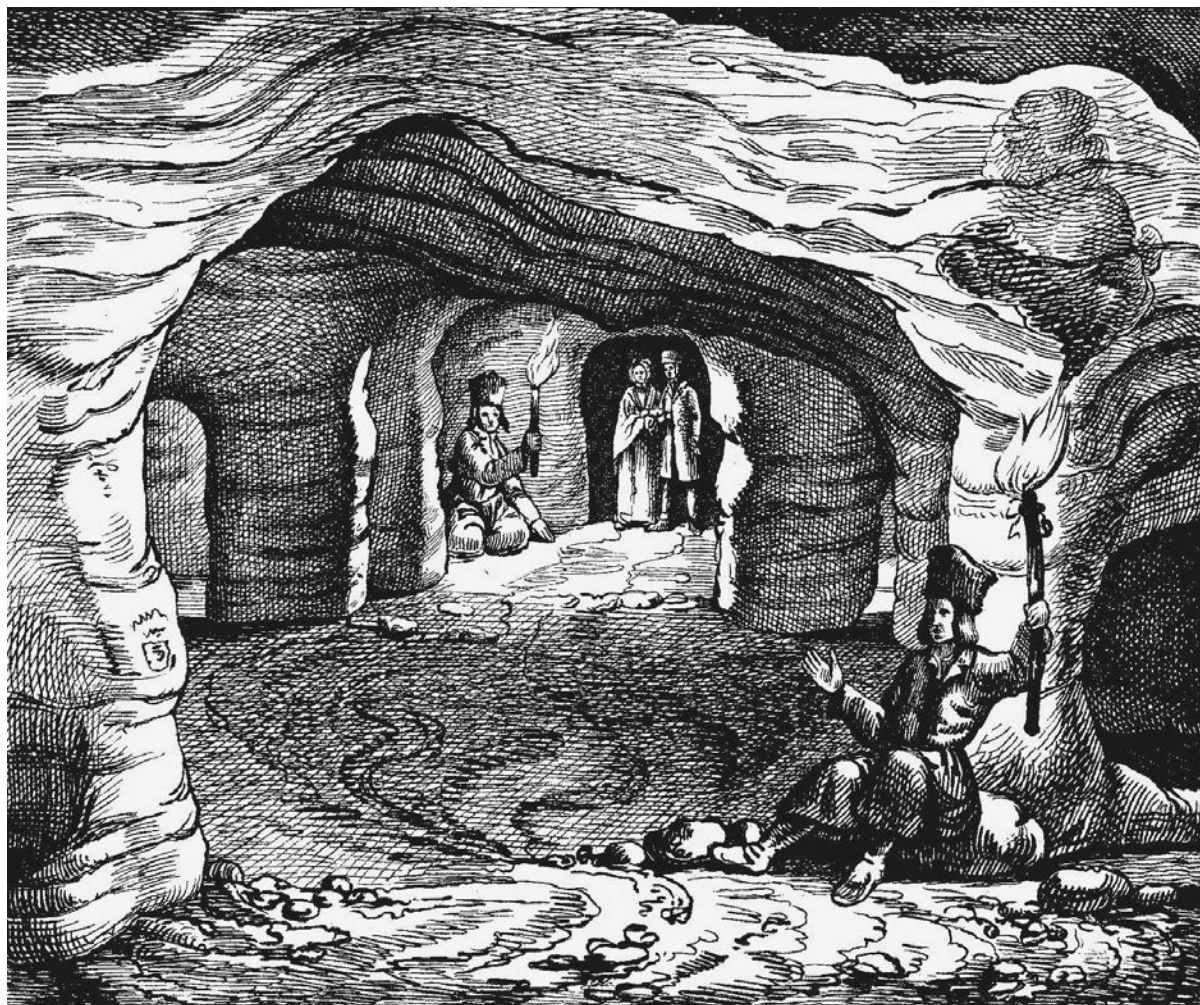

Рис. 2. Центральна частина Страдецької яскині. Літографія Мацея Богуша Стенчинського, 1841 р. (за: К [Stęczyński], 1841)

Fig. 2. Central part of Stradech cave. Lithography by Macej Bogusz Stęczyński, 1841 (by: К [Stęczyński], 1841)

повідомляючи про його загибель після битви під Ярославлем (17 серпня 1245 р.), окреслив цього боярина як “злого матежника земль” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 804–805].

Як бачимо, маємо достатньо підстав для інтерпретації Печери Домажирової як родинного гнізда бояр Домажирів, а значить можемо, використовуючи наявний топонімічний ландшафт, зосередити її пошуки неподалік сучасного села Домажир. Додатковою опорою для “домажирської” локалізації досліджуваного пункту слугує географічне тло подальшого розвитку боротьби за “галицьку спадщину”. Так, згідно літопису, невдовзі після захоплення Галича, Ростислав Михайлович, остерігаючись дружини Романовичів, був змушений втікати з міста: “слышав же Даниль и Василко . собравша вои скоро поидоста на нихъ. инъ (Ростислав – В. Л.) же не стерпѣ. выбѣже из Галича. до Щекотова (sic! – В. Л.) . и с нимъ бѣжа Артѣмъи. егѣ Галичкыйи и инии Галичани” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 793]. З огляду на стрімке розгортання подій, невдалий претендент на галицький стіл та його прибічники не мали багато

часу для пошуків безпечного місця їй, вочевидь, рушили туди, звідки розпочалась ця виправа, тобто у напрямку Печери Домажирової. Тотожність літописного Щекотова з городищем XI–XIII ст. поблизу Глинська на Розточчі не викликає вагомих заперечень [Ковшевич, 1865,

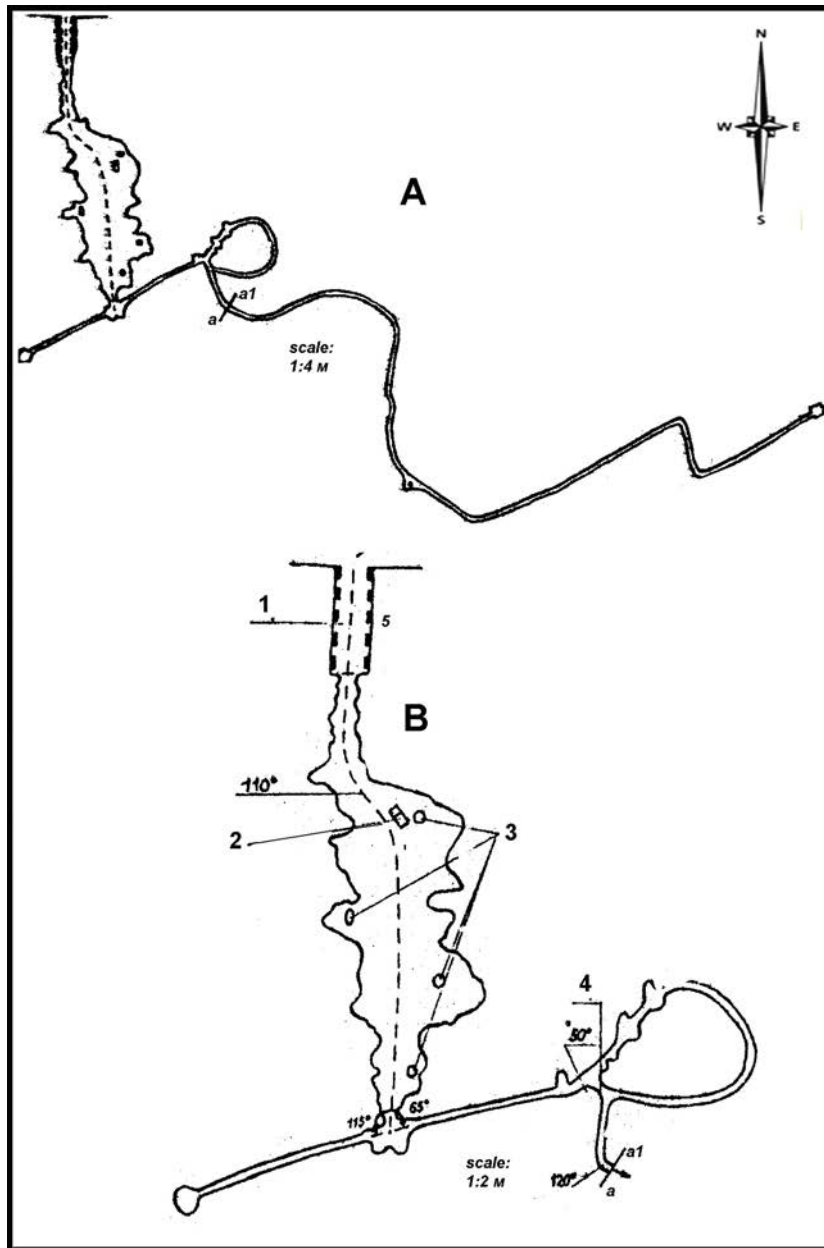

Рис. 3. Печерний монастир у Страдецькій горі: А – схематичний план печери, В – ситуаційний план вхідного лабіринту: 1 – каплиця, 2 – кам'яний стіл, 3 – кам'яні стовпи, 4 – конусоподібний отвір, 5 – іконостас (за: Берест, Касюхнич, 1996)

Fig. 3. Cave cloister in Stradech mountain: A – schematic plan of the cave, B – situational plan of entrance labyrinth: 1 – chapel, 2 – stone table, 3 – stone posts, 4 – conical hole, 5 – iconostasis (by: Берест, Касюхнич, 1996)

с. 161–170; Грушевський, 1905, с. 612; Крип'якевич, 1984, с. 34; Чайка, 2003; Чайка, Мазур, 2003, с. 45–50 та ін.), а віддаль від нього до Домажира ледь перевищує 20 км.

Прикметно, що шлях з Галича до Щекотова пролягав по прохідній долині через Розточчя, яку контролювали укріплення у Домажирі та Фійні [Ляска, 2008, с. 88–89; Ляска, Миська, Погоральський, 2014 (в друці)]. Зрештою, з літописних повідомлень виглядає на те, що

Розточчя з прилеглими до нього землями були традиційним місцем базування для військ чернігівських Ольговичів. До прикладу, у 1235 р. “*Михайлови же стоащю на Подъгораи*” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 775], території, яку ми ідентифікуємо з Підгорайською волостю на північ від Розточчя [Ляска, 2013, с. 112–115], а наприкінці весни 1242 р. “*Ростислава розгнаша Татарове. во Боркоу*” [ПСРЛ, 1908, т. II, стб. 794], місцевості між Бірками та Рокитним неподалік Домажира [Крип’якевич, 1991, с. 313–314; Шишак, Погоральський, Ляска, 2012, с. 309–310]. Привабливість Розточчя для Михайла та його сина Ростислава була очевидною, зважаючи на природні оборонні характеристики цього регіону та можливість контролю шляхів з Прикарпаття на Волинь. Окрім того, звідси існувала можливість відступу до Польщі чи до Угорщини через Перемишльську землю [Шараневич, 1869, с. 72–73]. Можливо, саме останній фактор був визначальним для Ростислава Михайловича, адже невдовзі він “*бъжа Оугры*”, де одружився з донькою угорського короля Бели IV Анною й отримав від свого тестя посади земплинського та березького жупана, а пізніше бана Славонії та окреме князівство у Мачві [Войтович, 2006, с. 418; Гарді, 2011, с. 197–203; Мандзяк, 2011, с. 131–144].

Нарешті, останнім аргументом, який остаточно підкріплює “*домажирську*” локалізацію Печери Домажирової, є комплекс археологічних пам’яток у північно-західній околиці с. Страдч, розташований на віддалі 5 км на захід від Домажира. Передусім, йдеться про наявність у Страдецькій горі яскині, яку знаний археолог Я. Пастернак назвав “*...другим, після київських печер, підземним монастирем Київської Русі в Україні*” [Пастернак, 1961, с. 581]. Вона утворилася природнім шляхом у тортонських гіпсових відкладах Страдецької гори, а в середньовіччі була значно розширена ченцями. Беручи до уваги те, що печери в народній традиції завше овіяні ореолом романтичності, таємничості та сакральності, Страдч уже з середини XIX ст. викликав неабияке зацікавлення серед наукових кіл [Ляска, 2009, с. 337–338; 2009а, с. 216–217]. Дослідження, проведені науковцями Львівського університету у 1994–1995 рр., дозволяють охарактеризувати планувальну структуру цього об’єкту. Вхід у печеру має вигляд невеликої каплиці, в кінці якої встановлено символічний іконостас. Умовно печеру можна поділити на три блоки, перший з яких (вхідний) становить собою основну житлову частину. Його довжина складає близько 40 м, висота коливається в межах 1,6–1,8 м. Тут виокремлюються чотири кам’яні стовпи, які розташовані праворуч та ліворуч від входу. У стінах цього блоку зафіксовано ніші (висота 0,6–1,5 м), котрі, ймовірно, мають штучне походження. Найбільш об’ємне приміщення знаходиться у центральній частині цього лабіринту, обабіч стін якого знаходяться обтесані кам’яні виступи. Один з таких виступів, розмірами 0,9×1,7 м, орієнтований по лінії схід – захід, що опосередковано може засвідчувати про його використання у християнських обрядах. На думку дослідників, ця частина печери могла слугувати монастирською церквою [Берест, Касюхнич, 1996, с. 15]. За вхідним блоком йде невелике (3×4 м) приміщення, після якого печера розгалужується на східний та західний лабіринти. Східний лабіринт закінчується квадратним приміщенням (в народній традиції відомим як “хата”), розмірами 3,7×3,9 м, в стінах якого видовбано невеликі ніші. Загальна довжина печери складає 269 м, з яких на східний лабіринт припадає 211 м, а на західний – 18 м [Пелещин, Берест, 1995, с. 73–74]. У скельних породах було видовбано дванадцять одноосібних житлових камер купольної, тунелеподібної з овальним склепінням та інших форм, що може свідчити про число мешканців монастиря [Берест, 2010, с. 206].

Початки археологічних досліджень Страдецької яскині пов’язуються з відомим галицьким краєзнавцем Б. Янушом, проте, віднайдені ним напередодні Першої світової війни артефакти (уламки орнаментованої поливаної кераміки, дрібні кістки тварин та згоріла деревина) не стали надійними індикаторами для визначення хронології заселення печери [Janusz, 1913, s. 45–49]. Більше інформації для розмірковувань про датування цього об’єкту надали розвідкові роботи, які у 1939 р. з ініціативи місцевого пароха М. Вояковського провів Я. Пастернак. У своїй коротких замітках, присвячених Страдчу [Пастернак, 1961, с. 581; 1978, с. 73], дослідник не згадує про знахідки з пам’ятки, однак така інформація зустрічається в каталозі О. Ратича, який повідомляє про виявлені тут у 1939 р. фрагменти керамічного посуду,

наконечник списа та залізний гачок [Ратич, 1957, с. 31]. Вочевидь, саме на основі цих матеріалів Я. Пастернак визначив час функціонування печерного монастиря XII–XVIII ст. [Пастернак, 1978, с. 73]. Важливо, що традиція існування монастиря у Страдчі підтверджується і пізньосередньовічними джерелами. Так, у 1416 р. “*popones de villa Stradecz*” з церкви Успіння Богородиці (можливо, монастирської), скаржились Владиславу II Ягайлу на утиски з боку львівського старости Івана з Обихова [Akta grodzkie i ziemskie..., 1872, t. III, № LXXXVII, s. 169–170], а у 1451 р. Казимир IV Ягеллончик надав бенедиктинцю Миколаю Форстеку та його товаришам землі “...*in monte ante villam Stradecz, alias ruthenicum monaster* (sic! – В. Л.), *in districtu Leopoliensi...*” [Matricularum Regni Poloniae..., 1905, pars I, № 139, p. 9].

Окрім печерного монастиря, до поселенського комплексу, відомого в літописі під назвою “Печера Домажирова”, належало городище, локалізоване на гребені Страдецької гори. Традицію паралельного функціонування городищ та монастирів бачимо і на інших середньовічних пам’ятках Прикарпаття, зокрема в Уневі [Берест, 2007, с. 185, 187], Городиську, Стебнику, Тершові, Лопушні, Бориславі (Мражниці) [Погоральський, Миська, Ляска, 2013, с. 27–28] та ін. Для топографії городища у Страдчі притаманні вигідні природні характеристики, позаяк воно знаходиться на висоті 340 м н. р. м. та близько 65 м над долиною річки Верещиці, а схили гори з півночі, півдня та заходу є стрімкими та важкодоступними [Ратич, 1962, с. 227–229; Корчинський, 1996, с. 226–227]. Окрім того, зі західного та, частково, південного боків гори, біля її підніжжя протікає Верещиця, заболочена долина якої створювала додаткові перешкоди на шляху до городища. Дитинець городища, розмірами 140×330 м, має еліпсоподібну в плані форму [Корчинський, 1996, с. 226]⁵. Він займає найвищу частину гори й видовжений по лінії північний захід – південний схід. По периметру центральну площадку городища оточує земляний вал, висота якого досягає 1,5–3,0 м, а ширина підніжжя становить 10–12 м. У північно-західній частині дитинця до валу зі зовнішнього боку примикає рів шириною до 3 м та глибиною 1,2–1,4 м. З північної сторони для додаткового захисту на відтинку довжиною близько 80 м ескарповано схили гори. Відзначимо, що у північно-східній та південно-східній ділянках центральної площадки городища її оборонна лінія практично повністю зруйнована сучасним кладовищем [Корчинський, 1996, с. 226–227].

Зовнішню лінію оборони городища утворював вал, локалізований з південно-західної сторони дитинця, що пролягав по лінії північний захід – південний схід. Два відгалуження цього валу, що повертають у північному напрямку, одночасно творили оборонні лінії на підступах до центральної площадки пам’ятки. У північно-східній частині центральної площадки городища простежуються ледь помітні сліди сильно зруйнованого валу. Дещо нижче його окреслює штучно споруджена тераса, яка теж була складовою частиною лінії оборони. Загалом, площа території, охопленої укріпленнями, становить 13,8 га [Корчинський, 1996, с. 227, табл. VII]. Згідно О. Ратича та О. Корчинського, час функціонування городища у Страдчі припадає на XI–XII ст. [Ратич, 1962, с. 229; Корчинський, 1996, с. 227], проте варто мати на увазі, що речовий матеріал з пам’ятки, який було отримано в результаті лише розвідкових шурфуваль, не може слугувати однозначним хронологічним індикатором. Водночас, культурний шар городища пошкоджений траншеями Першої та Другої Світових воєн й насичений різночасовими знахідками широкого хронологічного діапазону, що створює додаткові труднощі для верифікації датування укріплень у Страдчі. Властиво тому, з огляду на контекст літописного повідомлення, припускаємо, що городище на Страдецькій горі продовжувало існувати і в XIII ст. й маємо сподівання, що майбутні стаціонарні археологічні дослідження підтвердять нашу гіпотезу. Поселенський простір родового гнізда Домажиричів, окрім описаних монастиря та городища, формувала також низка селищ XI–XIII ст. в околицях Страдча, Карачинова, Вороцева та Домажира [Артюх, Мацкевой, Боднар, 1975, с. 250–252; Михальчишин, 1993, с. 52, 54; Берест, Касюхнич, 1996, с. 16; Сілаєв, 2009, с. 42–45]. Також, ще на рубежі XIX–XX ст. на території фільварку в Кожичах (ур. Болото, на віддалі 1 км у східному

⁵ Відзначимо, що О. Ратич подає дещо інакші розміри центральної площадки городища: 150×400 м [Ратич, 1962, с. 228].

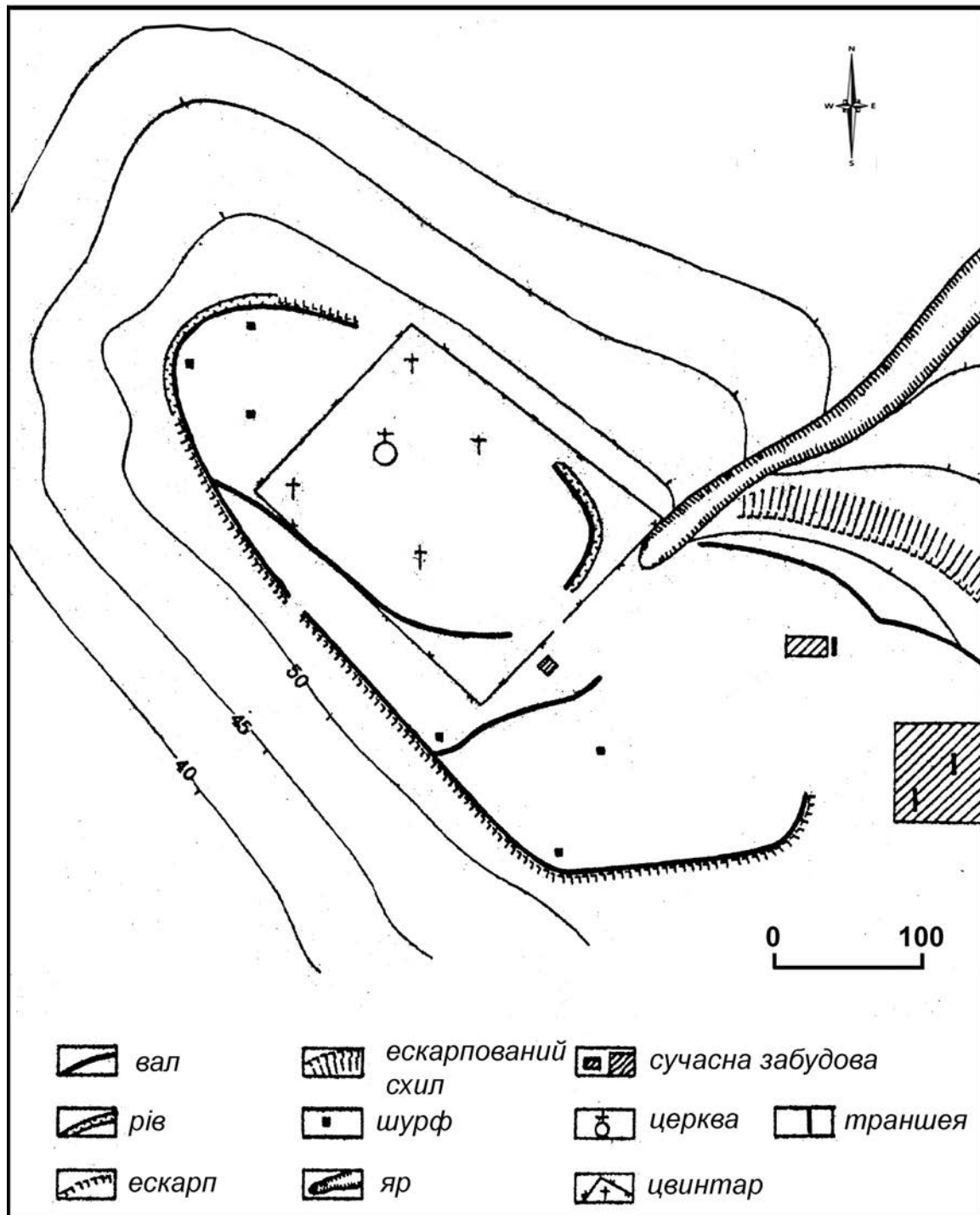

Рис. 4. Схеагичний план городища на Страдецькій горі (за: Корчинський, 1996)

Fig. 4. Schematic plan of hill-fort on Stradech mountain (by: Корчинський, 1996)

напрямку від Домажира) простежувалися укріплення "руського граду" [Kronika czynności Koła..., 1892, s. 155; Janusz, 1918, s. 108], які на сьогодні зруйновані внаслідок антропогенної діяльності. Вочевидь, це городище контролювало один зі шляхів до Печери Домажирової, оскільки знаходилося на тому місці, де річка Домажирка творить вузьку долину – своєрідний перехід через пагорби Східного Розточчя [Пелешин, 1994, с. 14].

Як бачимо, приклад Печери Домажирової виразно ілюструє недоліки механічного перенесення сучасного топонімичного ландшафту на історико-географічну реальність першої половини XIII ст.

Більш як столітня дискусія “Чи Домамири, чи Домажири” не дістала б логічного завершення без використання джерел позалітописного походження, передусім археологічних матеріалів. Саме завдяки результатам польових досліджень, які підкріплюються даними ономастики, генеалогією роду Домажиричів, географічним тлом перебігу подій 1242 р. та, частково, пізньосередньовічними джерелами, інтерпретація Страдецького поселенського комплексу XI–XIII ст. як Печери Домажирової отримала надійне підґрунтя й найкраще відповідає літописному наративу.

Хоча, безсумнівно, що викладений вище варіант просторового окреслення Печери Домажирової є гіпотетичним й потребує додаткової аргументації, зокрема результатами стаціонарних археологічних досліджень. Проте, наведений приклад комплексного аналізу цього літописного пункту ще раз підкреслює важливість міждисциплінарності у студіях такого гатунку, без використання якої на мапі Галицько-Волинської держави надалі будуть розміщуватись чимало віртуальних місцевостей, локалізованих на рівні здогадок. В цьому руслі виключно важливою постає переорієнтація науковців з традиції вибіркового залучення джерел в площину синергетичного підходу, де історія, археологія, географія та інші дисципліни мають діяти пліч-о-пліч. Розуміємо, що подолання міждисциплінарних бар’єрів складний і, подекуди, суперечливий процес, але завдяки такому підходу відкриваються розлогі перспективи у дослідженнях як окремих літописних пунктів, так і складних територіальних систем. Інакше ми і надалі будемо залишатися на рівні тих знань та інтерпретацій про історичну географію галицьких і волинських земель, які запропонували історики ще середини XIX ст. – першої третини XX ст.

ЛІТЕРАТУРА

Артюх В. С., Мацкевой Л. Г., Боднар Г. Е.

1975 Разведки на территории Львова и Львовской области // АО 1974 г. – М. – С. 250–252.

Берест Р.

2007 До питання про прийняття християнства на землях Північного Прикарпаття (Постановка проблеми) // АДЛУ. – Вип. 10. – С. 185–193.

2010 Середньовічні чернечі промисли, господарські заняття та виробництва у Галичині // МДАПВ. – Вип. 14. – С. 204–217.

Берест Р. Я., Касюхнич В. В.

1996 Дослідження в околицях с. Страдч // Археологічні дослідження Львівського університету у 1995 р. – Львів. – С. 13–16.

Богданов С. В.

2007 Тверская берестяная грамота № 1: внестратиграфическая и стратиграфическая датировка // Вестник Тверского государственного университета. Серия: История. – Тверь. – Вип. 1. – С. 134–153.

Верхратський І.

1895 Чи “Домамири”, чи “Домажири” // Записки Наукового товариства ім. Шевченка: Праці історично-філософської секції. – Львів. – Т. V. – Кн 1. – С. 1–2.

Войтович Л.

2006 Княжа доба на Русі: портрети еліти. – Біла Церква. – 784 с.

2008 Король Данило Романович: політик і полководець // Доба короля Данила в науці, мистецтві, літературі. Матеріали міжнар. наук. конференції, Львів, 29–30 листопада 2007 р. – Львів. – С. 22–97.

2008а Союз Візантії та Галицько-Волинської держави за династії Ангелів // Княжа доба: історія і культура. – Львів. – Вип. 2. – С. 30–39.

Галицько-Волинський літопис...

2002 Галицько-Волинський літопис: Дослідження. Текст. Коментар / ред. М. Ф. Котляр. – К. – 400 с.

Гарді Д.

- 2011 Чи Ростислав Михайлович був баном Мачви? // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів. – Вип. 20: Actes testantibus. Ювілейний збірник на пошану Леонтія Войтовича. – С. 197–203.

Гинкен Г. Г.

- 1893 Древнѣйшія русскія двусловныя личныя имена и ихъ уменьшительныя // Живая старина. – Санкт-Петербург. – Вип. IV. – С. 400–461.

Грушевський М.

- 1901 Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. – Львів. – Т. XLI. – С. 1–72.
1905 Історія України-Руси. – Львів. – Т. II: XI–XIII вік. – 634 с.

Жилина Н. В.

- 1987 Тверская берестяная грамота № 1 // Советская археология. – М. – № 1. – С. 203–216.

Зализняк А. А.

- 2004 Древненовгородский диалект. – М. – 872 с.

Зубрицкий Д.

- 1855 Історія древняго Галичско-Русского княжества. – Львовъ. – Ч. 3. – 314 с.

Этимологический словарь...

- 1978 Этимологический словарь славянских языков (праславянский лексический фонд) / ред. О. Н. Трубачев. – М. – Вип. 5. – 232 с.

Ковшевичь Р.

- 1865 Изслѣдование мѣстоположенія стариннаго города Руси Галицкой Щекотова или Щекотина // Науковий Сборникъ издаваемый Литературнымъ обществомъ Галицко-Русской матицы. – Львовъ. – Вип. 1–4. – С. 161–170.

Кордуба М.

- 1925 Західне пограниччє Галицької держави між Карпатами та долишнім Сяном // Записки НТШ. Праці історично-філософської секції. – Львів. – Т. CXXXVIII–CXL. – С. 159–245 + 1 мапа.

Корчинський О. М.

- 1996 Городища IX–XIV ст. в басейні Верхнього Подністров'я. Дис... канд. іст. наук: спец. 07.00.04 археологія // Наук. архів ІА НАНУ. – Львів. – 272 с.

Крип'якевич І.

- 1984 Галицько-Волинське князівство / відп. ред. Б. О. Рибаків. – К. – 176 с.
1991 Деякі літописні назви з Галичини // Записки Наукового товариства імені Шевченка: Праці Історико-філософської секції. – Львів. – Т. CCXXII. – С. 313–315.

Купчинський О. А.

- 1970 Двочленні географічні назви України на *-зь (Матеріали до українського топонімічного словника) // Питання історії української мови. – К. – С. 101–129.

Линниченко І.

- 1899 Суспільні верстви Галицької Русі XIV–XV в. – Львів. – IX + 268 с.

Літопис руський

- 1989 За Іпатським списком переклав Леонід Махновець / відп. ред. О. В. Мишанич. – К. – XVI + 591 с.

Ляска В.

- 2008 Розвиток поселенської структури Равського Розточчя у IX–XIII ст. // АДЛУ. – Вип. 11. – С. 75–94.
2009 Ранньосередньовічні пам'ятки Розточчя у світлі краєзнавчих та археологічних досліджень (поч. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.) // МДАПВ. – Вип. 13. – С. 336–346.
2009а Середньовічний печерний монастир у Страдчі // Чернігівські старожитності. – Чернігів. – Вип. II. – С. 216–222.

- 2013 Districtus Podhorayensis: до проблеми територіальної організації Галицько-Волинського порубіжжя у XIII–XIV століттях // Княжа доба: історія і культура. – Львів. – Вип. 7. – С. 109–136.
- Ляска В., Миська Р., Погоральський Я.*
- 2014 Городище Фійна I на Розточчі // Львівський археологічний вісник. – Львів. – (в друці).
- Майоров А. В.*
- 2001 Галицко-Волинская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община / под ред. И. Я. Фроянова. – Санкт-Петербург. – 640 с.
- 2010 Ангел в Галичі: чи міг візантійський імператор Олексій III відвідувати Романа Мстиславича // Княжа доба: історія і культура. – Львів. – Вип. III. – С. 133–164.
- Мандзяк В.*
- 2011 Ростислав Михайлович – “Dux Galicie et imperator Bulgarorum” // Княжа доба: історія і культура – Львів. – Вип. 5. – С. 131–144.
- Михальчишин І.*
- 1993 Список пам’яток стародавньої історії Львівської області. – Львів. – 58 с.
- Морошкин М.*
- 1867 Славянскій именованъ или собраніе славянскихъ личныхъ именъ въ алфавитномъ порядкѣ. – Санкт-Петербург. – 213 с.
- Новгородская первая летопись...*
- 1950 Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / под ред. и с предисл. А. Н. Насонова. – М.; Ленинград. – 642 с.
- Памятники права...*
- 1953 Памятники права феодально-раздробленной Руси (XII–XV вв.) / сост. А. А. Зимин. – М. – 442 с.
- Пастернак Я.*
- 1961 Археологія України. – Торонто. – 789 с.
- 1978 Мої зустрічі зі старовиною (Закінчення) // Український історик. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен. – С. 64–82.
- Пашуто Т. В.*
- 1950 Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. – М. – 333 с.
- 1968 Внешняя политика Древней Руси. – М. – 472 с.
- Пелецишин М.*
- 1994 До питання про літописне городище “Печера Домажирова” // Еволюція розвитку слов’янських градів VIII–XIV ст. у передгір’ї Карпат і Татр. Тези доповідей та повідомлень міжнар. археолог. конференції, Львів, 27–29 вересня 1994 р. – Львів. – С. 13–15.
- Пелецишин М. А., Берест Р. Я.*
- 1995 З історії вивчення печери в с. Страч // Скелі і печери в історії та культурі стародавнього населення України. Збірник тез, повідомлень та доповідей наук. конференції, Львів, 2–3 лютого 1995 р. – Львів. – С. 72–76.
- Петрик А.*
- 2006 Військова організація та дружини галицького і волинського боярства // Дрогобицький краєзнавчий збірник. – Дрогобич. – Вип. X. – С. 108–126.
- Петрушевич А.*
- 1888 Критико-историческія разсужденія о наддністрянскомъ городѣ Галичѣ и его достопамятностяхъ. – Львовъ. – 626 с.
- Погоральський Я., Миська Р., Ляска В.*
- 2013 Верхньодністерське Підгір’я у X–XIV ст. // Colloquia Russica / pod red. V. Nagirnego i T. Pudłockiego. – Kraków. – Ser. II. – T. I: Przemysł i ziemia Przemyska w strefie wpływów ruskich (X – połowa XIV w.). – S. 11–32.

ПСРЛ

- 1908 Полное собрание русских летописей. – Санкт-Петербург. – Т II: Ипатьевская лѣтопись. – 937 стб.

Путешествіе Новгородскаго архієпископа...

- 1872 Путешествіе Новгородскаго архієпископа Антонія въ Царьградъ въ концѣ 12-го столѣтія / с предисл. и примеч. П. Савваитова. – Санкт-Петербург. – 198 стб.

Ратич О. О.

- 1957 Древньоруські археологічні пам'ятки на території західних областей УРСР. – К. – 96 с.
1962 Городища Расточья // Краткие сообщения института археологии АН УССР. – К. – Вып. 12. – С. 87–91.

Роспонд С.

- 1965 Структура и классификация древневосточнославянских антропонимов (имена) // Вопросы языкознания. – М. – № 3. – С. 3–21.

Рудий В.

- 2003 Перемишльська земля (IX – сер. XIV ст.). – Тернопіль. – 208 с.

Сілаєв О.

- 2009 Звіт про результати археологічної експертизи земельних ділянок на території Львівської області у 2008 р. // Наук. архів НДЦ "РАС" ІА НАНУ. – Львів. – Т. I. – 279 с.

Скочиляс І.

- 2010 Від давньоруських десятин до намісництв-протопопій: особливості "впорядкування" сакрального простору Галичини в княжий період (до кінця XIV ст.) // Вісник Львівського університету: Серія історична. – Львів. – Вип. 45. – С. 55–91.

Чайка Р.

- 2003 Княже місто Щекотин. – Львів. – 16 с.

Чайка Р., Мазур О.

- 2003 Град Щекотов часів протиборства Данила і Василька Романовичів та Михайла Чернігівського та його сина Ростислава // Галич в доісторії і середньовіччі. Матеріали міжнар. наук. археол. конференції, Галич, 4–6 вересня 2003 р. – Галич. – С. 45–50.

Чучка П. П.

- 2011 Слов'янські особові імена українців: історико-етимологічний словник. – Ужгород. – 432 с.

Шараневич І.

- 1869 Указатель до картины краевъ предъ и за Карпатами начертанный зъ на старинну народную комуникацію // Изслѣдованіе на поли Отчественной географіи и исторіи. – Львовъ. – С. 71–94.

Шишак В., Погоральський Я., Ляска В.

- 2012 Городище X–XI ст. Рокитне II на Розточчі // МДАПВ. – Вип. 16. – С. 307–330.

Юсупович А.

- 2010 Причинки до просопографії еліти Галицької і Володимирської земель (1205–1269). Проблеми індивідуалізації постатей // Записки Наукового товариства Шевченка: Праці Комісії спеціальних (допоміжних) історичних дисциплін. – Львів. – Т. CCLX. – Кн. 1. – С. 88–104.
2012 Галицкие "выгнанцы" или "выгонцы"? // Rossica Antiqua. – Санкт-Петербург. – № 2 (6). – С. 114–133.

Янин В. Л.

- 1975 Я послал тебе бересту... – М. – 237 с.

Янин В. Л., Зализняк А. А.

- 2000 Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1990–1996 гг.). Палеография берестяных грамот и их внестратиграфическое датирование. – М. – Т. X. – 432 с.

Akta grodzkie i ziemskie...

- 1872 Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie w skutek fundacyi śp. Alexandra hr. Stadnickiego. Wydane staraniem Galicyjskiego Wydziału Krajowego. – Lwów. – T. III. – VII + 286 s.

Janusz B.

- 1913 Z pradziejów ziemi Lwowskiej. – Lwów. – 93 s.
1918 Zabytki przedhistoryczne Galicyi Wschodniej. – Lwów. – 310 s.

K. [Stęczyński M. B.]

- 1841 Pieczary pod wsią Straczem w Galicyi, w cyrkule lwowskim // Przyjaciel Ludu. Czyli Tygodnik potrzebnych i pożytecznych wiadomości. – R. VII. – № 30. – Leszno. – S. 235–238.

Kronika czynności...

- 1892 Kronika czynności Koła c. k. Konserwatorów i Korespondentów Galicyi Wschodniej // Teka konserwatorska. Rocznik Koła c. k. Konserwatorów starożytnych pomników Galicyi Wschodniej. – Lwów. – S. 148–163.

Matricularum Regni Poloniae...

- 1905 Matricularum Regni Poloniae Summaria, excussis codicibus, qui in Chartophylacio Maximo Varsoviensi asservantur, contextuit indicesque adiecit Teodorus Wierzbowski. – Varsoviae. – Pars I. – IV + 191 p.

Szaraniewicz I.

- 1883 Trzy opisy historyczne staroksiążęcego grodu Halicza w roku 1860, 1880 i 1882. – Lwów. – 232 s. + XXX.

Vitaliy LIASKA

“EITHER DOMAMYRY OR DOMAZHYRY”:
RETURNING TO THE DISCUSSION ABOUT ANNALISTIC CAVE FROM 1242

The article deals with the localization of Pechera Domazhyrova, which is found in Chronicle under 1242, when Rostyslav Mykhailovych and his ally the boyar Volodyslav Yuriyovych took this item on the way to Halych. Concerning the location of “echera Domazhyrova in the scientific community two diametrically opposite hypothesis have matured. Some researchers have placed it in the vicinity of village near Ternopil Domamorych and others – in Stradch near Domazhyra on the way from Halych to Schekotiv. Based on the results of archaeological studies that correlated with onomastic data, genealogy of boyar kind Domazhyrychi, geographical background of the events in 1242 and partially late medieval sources, the author considers it appropriate to identify this chronicle item with Stradch settlement complex in 11–13th century, which included mound and cave monastery and some unfortified settlements.